Innlegg for Folketingets Retsudvalg

av førsteamanuensis Ingvild Bruce, Politihøgskolen, Norge.

1. Takk for muligheten til å snakke til dere om disse viktige spørsmålene.

   Jeg er bedt om å snakke om de temaer som fremgår på sliden her, og jeg vil dele mitt innlegg i tre: først vil jeg peke på noen fellestrekk mellom de skandinaviske landene som gjør at sammenlikning oss imellom er relevant. Deretter vil jeg gi et overblikk over hvordan Norge har løst noen av de spørsmålene dere nå står overfor. Og avslutningsvis vil jeg tilby noen prinsipielle perspektiver som kan være relevante for den danske debatten.

2. De skandinaviske landene har mye til felles på dette feltet.

   Organiseringen av etterretningstjenestene våre er relativt like. Ett av fellestrekkene er at vi har nasjonale etterretningstjenestene integrert i politiet. Dette er ganske uvanlig internasjonal sammenheng, og noe jeg vil komme tilbake til avslutningsvis.

   Selv om vi er har litt ulik geografisk og strategisk plassering, og enkelte forskjeller i kriminalitetsbildet nasjonalt, så står vi i hovedsak overfor det samme trusselbildet.

   Historisk har vi hatt et tett samarbeid på lovgivningsfeltet. Selv om strukturen i lovgivningen er ulik, har danske PET og norske PST, tradisjonelt hatt relativt lik adgang til å innhente informasjon og drive overvåkning av enkeltpersoner.

   De skandinaviske landene er også sterke demokratiske rettsstater. Vi scorer høyt på internasjonale rettsstatsindekser, og har tradisjonelt hatt nokså like avveininger av forholdet mellom nasjonal sikkerhet og kriminalitetsbekjempelse på den ene siden, og personvern, rettsikkerhet og et åpent demokratisk samfunn på den andre.

   Det er altså god grunn til å se til hverandre når vi løser denne typen krevende spørsmål.

3. De skandinaviske landene har også til felles at de nylig har hatt eller fortsatt har diskusjoner om lagring av store datasett.

   I Norge ble en lov som lar PST lagre «åpent tilgjengelig informasjon» vedtatt i juni 2023, og satt i kraft i juni 2025. Loven likner det danske lovforslagets bestemmelse om innhenting av «datasæt bestående af oplysninger fra offentligt tilgængelige kilder».

I Sverige ble det fremmet et forslag om å gi Säkerhetspolisen adgang til å lagre såkalte «särskilda uppgiftssamlingar» i mars 2025. Forslaget bygger på sedvanlig svensk grundighet, en offentlig utredning (SOU) på 857 sider.

Og i Danmark diskuterer dere nå mange av de samme spørsmålene.

4. Jeg vil nå si litt mer om det norske regelverket om lagring av åpent tilgjengelig informasjon, som er det jeg kjenner best. På samme måte som i Danmark, ble det norske forslaget om slike regler fremmet sammen med forslag om lovfesting av PSTs rolle som innenlands etterretningstjeneste. Lovgiver mente at det var nødvendig med større tilgang til data for at PST skulle kunne å ivareta denne rollen. Det ble ansett særlig viktig for å kunne identifisere avvik fra normalsituasjonen – altså for å kunne oppdage bekymringsverdige eller truende utviklingstrekk sammenliknet det normale. Det ble også ansett nødvendig for å kunne trene og bruke automatiserte analyseverktøy – herunder maskinlæring og andre former for AI.

   Sentralt i begrunnelsen var dessuten muligheten til å «følge med i det digitale rom». Behovet for dette ble påpekt i granskningen av både terrorangrepene 22. juli 2011 og hendelsen der en mann drepte sin egen adoptivsøster og angrep en moske i 2019. Risikoen for radikalisering og påfølgende voldelige handlinger – som vi kan ha sett et nytt eksempel på i Oslo forrige uke – fremstår som den viktigste begrunnelsen for den norske lovgivningen.

5. Essensen i den norske lovbestemmelsen er at PST gis adgang til å lagre «åpent tilgjengelig informasjon», hovedsakelig informasjon fra åpne deler av internett, herunder det mørke nettet.

   Et rettslig vilkår for lagringen er at «det antas å være nødvendig» for utarbeidelser av analyser og etterretningsvurderinger.

   Informasjonen kan bearbeides ved hjelp av «automatiserte analyseverktøy», herunder AI. Slike analyseverktøy kan likevel ikke brukes til profilering av enkeltpersoner og vurdering av om de i fremtiden kan begå kriminalitet, bare til utarbeidelse av mer generelle analyser og etterretningsvurderinger. Informasjonen som lagres kan fortsatt brukes til å vurdere enkeltpersoner der vilkårene for dette er oppfylt, men de automatiserte analyseverktøyene kan ikke brukes til dette.

   Opplysningene skal sperres, noe som vil si at de ikke kan brukes i andre deler av PSTs virksomhet eller utleveres til andre. De skal som hovedregel slettes etter 5 år. De kan beholdes lenger dersom det fortsatt anses nødvendig, men ikke lenger enn 15 år totalt.

Det følger av dette at norske PST ikke kan innhente andre typer datasett enn de som er åpent tilgjengelige, for eksempel datasett fra andre offentlige myndigheter. De har heller ikke adgang til egen innhenting via Forsvarets etterretningstjenestes systemer. Selv om det er likhetstrekk, fremstår den norske løsningen mer begrenset enn det danske forslaget.

6. Til tross for dette, fikk det norske forslaget massiv kritikk i høringen. Mange av argumentene kjenner dere nok igjen fra deres egen debatt – masseovervåking, nedkjølende effekt, krenkelse av menneskerettighetene – kritikk dere skal høre mer om i løpet av denne dagen.

   Jeg vil bruke mine siste minutter på å løfte frem to poenger fra min egen forskning som kan være relevante for den danske debatten.

7. Det første er nødvendigheten av å skille mellom innhenting av ulike typer opplysninger.

   Norsk lovgiver anerkjente at innhenting av åpent tilgjengelig informasjon utgjør et inngrep overfor alle som rammes, men forsvarte lagring av åpent tilgjengelig informasjon med at enkeltmennesker ikke har noen rettmessig forventning et sterkt vern for slik informasjon.

   Dette samsvarer med juridisk personvernteori, som understreker at opplysninger som enkeltmennesker frivillig deler med andre i offentlige kontekster ikke har det samme vernet som opplysninger vi deler i mer private sfærer. Etter min vurdering utgjør den norske løsningen ikke noen stor trussel mot personvernet, men en større trussel mot ytringsfriheten.

   Nederlandske forskere har utviklet denne modellen som er godt egnet til å vurdere ulike opplysningers sensitivitet. Etter modellen ville innhenting av opplysninger om fysisk og psykisk helse anses som det desidert mest inngripende. Dette vil gjelde sunnhetsopplysninger slik de omfattes av det danske forslaget. Slike opplysninger hører til vår innerste personlige sfære og utgjøre et inngrep i vårt fysiske og intellektuelle personvern.

   I tillegg til at det må skilles mellom ulike typer opplysninger, må tjenestenes tilgang til data vurderes samlet. Mulighetene til å sammenstille og analysere data er i dag så sofistikerte, at selv tilgang til opplysninger som ikke er så sensitive isolert sett, kan gi et nær komplett bilde av et menneske.

8. Til sist, og som jeg var inne på i begynnelsen, må det tas hensyn til at de skandinaviske innenlandske etterretningstjenestene er en del av politiet. Dette er en løsning mange europeiske land valgte bort etter 2. verdenskrig og erfaringene med den all-mektige tyske politistyrken Gestapo. Mange vestlige demokratier har i dag sivile etterretningstjenester, adskilt fra politiet, og polisiære sikkerhets- og

etterretningstjenester er av blant annet Venezia-kommisjonen ansett som rettssikkerhetsmessig problematiske. I den boken dere ser bilde av her, argumenterer jeg likevel for det motsatte: jeg hevder at det at vi i Skandinavia har regulert våre etterretningstjenester i tråd med polisiære og straffeprosessuelle prinsipper, har gjort lovverket strengere og mer rettssikkert. Men, hvis vi nå velger å gi våre polisiære tjenester langt mer omfattende fullmakter i strid disse prinsippene, utlikner vi ikke bare dette rettssikkerhetsmessige forspranget, og gir avkall på skandinaviske kjerneverdier, men vi samler også veldig mye makt i én organisasjon, en løsning som historisk har kjennetegnet regimer vi ikke liker å sammenlikne oss med. Essensen i de spørsmålene vi står overfor er kanskje hvor stor risiko våre rettsstater simpelthen må tåle, dersom de fortsatt skal være rettsstater.